

برنامه‌ی درسی ملی و دلالت‌های آن در برنامه‌ریزی درسی و تربیتی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

سید امیر رون

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی ملی، فنی و حرفه‌ای، علم و فناوری، حوزه‌های یادگیری.

مقدمه

برنامه‌ی درسی ملی برای آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، پیرو این دیدگاه و در پاسخ‌گویی به این نیاز و ضرورت طراحی و اجرا می‌شود. این مهم، مجریان آموزش و پرورش را بر این داشت تا پس از چهار سال تلاش علمی و کارشناسی، با رویکردی تحولی و نوآورانه، طرح و نقشه‌ی کلان محتوایی آموزش و پرورش را، که حاوی کلیه‌ی عناصر راهنما و جهت بخش در تولید مواد و رسانه‌های درسی و تربیتی و فرایندهای آن است تأمین کند و تحقق بخشد.

به این ترتیب تدوین برنامه‌ی درسی ملی گامی مهم در راستای مستندسازی و کیفیت‌بخشی نظام تعلیم و تربیت کشور است و پس از تصویب، نظام آموزشی باید در اجرای صحیح و تدریجی آن همت گمارد. در این صورت همه‌ی هدف‌ها و ایده‌ها و آمال برنامه‌ریزان در صحنه‌ی اجرا و عمل به‌ثمر می‌نشیند و اثر خود را نشان می‌دهد.

اجرای موفقیت‌آمیز یک برنامه مستلزم فراهم شدن شرایط و امکانات لازم آن در تمام زمینه‌هاست. بحثی که در این جا به آن می‌پردازیم، مربوط است به چگونگی برنامه‌ریزی درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش و تحقق اهداف برنامه‌ی درسی ملی و دلالت‌هایی که در صحنه‌ی اجرا و برای رسیدن به این مقصود لازم است. مهم‌ترین مرحله‌ای که از تدوین اهداف تا رسیدن به نتیجه‌ی نهایی، یعنی دستیابی دانش‌آموزان به صلاحیت‌های مورد انتظار،

آموزش و پرورش دوره‌ی متوسطه در زندگی افراد یک جامعه امری حیاتی به حساب می‌آید، چرا که در این مرحله نوجوانان می‌توانند با توجه به علایق، توانایی‌ها و نگرش‌های خود درباره‌ی زندگی آینده تصمیم بگیرند و هم‌چنین می‌توانند صلاحیت‌هایی را که لازمه‌ی یک زندگی پاک و متعالی در بزرگسالی است، کسب نمایند. در حال حاضر دوره‌ی متوسطه به سه شاخه‌ی نظری، فنی و حرفه‌ای و کاردانش تقسیم می‌شود. در این میان برنامه‌های درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش بنا به ماهیت فنی و مهارتی آن براساس نیازهای نیروی انسانی در سه گرایش صنعت، خدمات و کشاورزی (دولتی- غیردولتی) تهیه می‌شود.

دارای رویکرد برنامه‌ی درسی واحد و رشته‌های تخصصی سنتی و به نوعی عام است. کشور پهناور ایران با داشتن تفاوت‌های اقلیمی (چهار فصل) و فضای متنوع فرهنگی و فناوری قطب‌های صنعتی، کشاورزی، خدماتی و تولیدی، نیازمند برنامه‌های درسی‌ای است که در عین ایجاد وحدت و تقویت هویت ملی، پاسخ‌گوی نیازهای منطقه‌ای و تفاوت‌های فردی و اجتماعی و اقلیمی باشد و ضرورت دارد این برنامه‌ها با کمک واحدهای آموزش‌های فنی و مهارتی، اتحادیه‌های صنفی و خانواده‌ها در آموزش و پرورش استان‌ها و با توجه به مناطق هر استان و شرایط منطقه‌ای آن تهیه و اجرا شوند.

در پیش‌رو است، مرحله‌ی تولید راهنمای برنامه‌ی درسی است.

به فرض آن‌که در تدوین اهداف، نهایت دقت صورت گرفته باشد و اهداف از هر جهت کامل و جامع تهیه شده باشند، تنها گام اول برداشته شده است و اگر گام‌های بعدی با همان دقت و استحکام برداشته نشود، نتیجه‌ی مطلوب عاید نمی‌گردد. بنابراین، با برنامه‌ریزی برای تهیه‌ی یک طرح و نقشه‌ی یادگیری جامع و منسجم می‌توان برای هریک از مراحل بعدی شرایط و امکانات اجرای مطلوب را پیش‌بینی و فراهم کرد و آسیب‌های آن‌ها را شناخت و برطرف ساخت.

با گسترش روزافزون علم و فناوری و درهم‌تنیدگی آن با تمام ابعاد زندگی، پاسخ‌گویی مدرسه به حداکثر ابعاد زندگی و وجود فرد، ضرورت پیدا کرده است. مباحثی چون برقراری پیوند تعاملی بین علم و زندگی و درک جهان هستی که حاصل درهم‌تنیدگی و ارتباط ظریف و متقابل امور و پدیده‌هاست، فراروی علم برنامه‌ریزی درسی قرار گرفته است. اکنون نظام آموزش و پرورش متعهد است افرادی اندیشمند، باایمان و عالم تربیت کند که برای حضور در جامعه از تحصیل و توانایی بهره‌گیری از آن در جنبه‌های گوناگون زندگی متعالی برخوردار باشند.

سؤالی که در این‌جا مطرح می‌شود این است که برنامه‌های درسی چه خصوصیتی باید داشته باشند تا انسان را برای زندگی در دنیای پیچیده و در حال تحول

روزافزون علم و فناوری یاری برساند؟

برنامه‌ریزی موفق آن است که به حداکثر مؤلفه‌های تأثیرگذار توجه کند و قابلیت‌های آن را برای پرورش بیشترین ابعاد وجودی انسان به کار گیرد.

بدیهی است که هر فراگیرنده به طور طبیعی و با توجه به قابلیت‌های فردی و امکانات محیطی به سطح خاصی از تفکر، ایمان، علم، عمل و اخلاق دست می‌یابد. در این فرایند رشد و تحول فراگیرنده، ارتباط با عرصه‌های خویشتن، خلق، خلقت، با محوریت خداوند، در زندگی او برقرار می‌شود و در بسیاری از موارد این ارتباطات از یکدیگر غیرقابل تفکیک هستند. درواقع تلفیقی از آن‌هاست که کل شخصیت فراگیرنده (محصول این فرایند) را می‌سازد. این فرایند در خلأ اتفاق نمی‌افتد، بلکه در شرایطی پویا و فعال در متن زندگی حاصل می‌شود.

همان‌گونه که در نمایه‌ی شماره‌ی ۱ می‌بینید.

برای تحقق هدف‌های برنامه‌ی درسی و تربیتی مبتنی بر یادگیری همه‌جانبه، باید انتخاب و سازماندهی محتوا، راهبردها و محیط‌های یادگیری و طراحی و اجرای آن‌ها با ویژگی‌ها و مراحل و توالی رشد تربی متناسب باشد. به عبارت دیگر، تربی در بدو ورود به مدرسه در یک محیط امن با نشاط و تجربه‌های اساسی یادگیری وحدت‌یافته (مبتنی بر توانایی‌ها و علایق او در زندگی) روبه‌رو خواهد شد و متناسب با سیر مراتب رشد، در معرض شرایط و حوزه‌های یادگیری خاص قرار خواهد گرفت.

نمایه‌ی ۱. توزیع زمان آموزش و تربیت رسمی براساس یادگیری وحدت‌یافته و خاص

پایه	طول زمان آموزش و تربیت رسمی
اول	شرایط یادگیری خاص حوزه‌های یادگیری: تفکر و حکمت قرآن و معارف اسلامی زبان و ادبیات فارسی فرهنگ و هنر کار و فناوری سلامت و تربیت‌بدنی علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ریاضیات علوم تجربی زبان‌های خارجی آداب و مهارت‌های زندگی
دوم	
سوم	
چهارم	
پنجم	
ششم	
هفتم	
هشتم	
نهم	
دهم	
یازدهم	
دوازدهم	

۲. اهداف برنامه

یک برنامه‌ی درسی قاعداً با بیان اهداف و مقاصد برخاسته از مبانی دینی و یافته‌های معتبر علمی و پژوهشی مبتنی بر ابعاد روان‌شناختی و جامعه‌شناختی شروع می‌شود و با سنجش و ارزش‌یابی صلاحیت‌های هر یک از مربیان قبل و بعد از فراغت از تحصیل پایان می‌یابد.

هنگامی که در فرایند طراحی برنامه‌ی درسی از تبیین هدف‌های غایی، کلی، تفصیلی و جزئی دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی، به تدوین هدف‌های مواد و رسانه‌های درسی و تربیتی، که به صورت اهداف ویژه در بخش یا واحد یادگیری طرح می‌شود، می‌رسیم هدف‌ها به‌طور فزاینده‌ای تخصصی و ویژه می‌شوند. معمولاً طراحی هر واحد یادگیری به انتخاب و سازماندهی محتوا و تعیین نحوه‌ی ارزش‌یابی بر مبنای این اشارات مربوط به هدف صورت می‌پذیرد.

در فرایند حرکت از بیان اهداف به سمت تصمیم‌گیری درباره‌ی یک برنامه و نیز اجرای آن، مرتبط ساختن هریک از مواد درسی و تربیتی به برنامه‌ی درسی مستلزم برنامه‌ریزی دقیق است. برای مثال، اگر توانایی سخنرانی یا صحبت کردن یکی از توانایی‌های پایه‌ای تلقی شود که

مربی باید در هنگام فراغت از تحصیل بر آن مسلط باشد صحبت کردن یا سخنرانی عمومی باید ابتدا تدریس و سپس در دروس مختلف تقویت شود، به نحوی که هیچ دانش‌آموزی بدون تسلط بر این توانایی، دانش‌آموخته (فارغ‌التحصیل) نشود. به‌منظور شناسایی این امر که در کجا باید این توانایی شناسایی شود و پرورش یابد، مواد درسی و تربیتی مختلف باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند.

کمیته‌ی برنامه‌ی درسی می‌تواند، با توجه به تحلیل اهداف، صلاحیت‌های مشترک و اساسی، بیانیه‌های حوزه‌های یادگیری و نیازهای فردی و اجتماعی سند برنامه‌ی درسی ملی، نمایه‌ی ماتریسی اهداف را برای این کار تنظیم کند. تکمیل چنین نمایه‌ای قویاً کمک خواهد کرد تا کار هرچه بهتر انجام شود.

نمایه معمولاً صلاحیت‌های معینی را برای هریک از پایه‌ها و عناوین درسی و یا تجربیات یادگیری رسمی متناسب با حوزه‌های یادگیری در نظر می‌گیرد و با جزئیات مشخص می‌کند که در کدام واحد یادگیری توانایی‌های ذی‌ربط معرفی و تمرین می‌شوند و درنهایت مورد ارزش‌یابی قرار می‌گیرند. برای نمونه، نمایه‌ی شماره‌ی ۲ را در ادامه ملاحظه می‌کنید.

نمایه‌ی ۲. تحلیل اهداف تفصیلی برنامه‌های درسی و تربیتی به تفکیک پایه‌های دوره‌ی دوم متوسطه، شاخه‌ی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش متناسب با هریک از حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه‌ی برنامه‌ی درسی ملی

عناصر اهداف (وزیر عناصر)	عرصه‌ها (وزیر عرصه‌ها)	رابطه با خویش (روح و جسم)	رابطه با خدا (صفات خدا، آیات تکوینی، تشریعی، انبیا و اولیای الهی)	رابطه با خلق خدا (سایر انسان‌ها)	رابطه با خلقت (طبیعت (زمین، آب، فضا، محیط زیست و...) و ماوراء طبیعت (حیات ابدی، جهان آخرت، ملائکه و...))
تعقل، تفکر و اندیشه‌ورزی (تأمل / استدلال / استنباط / تجزیه و تحلیل / توجه / تدبیر / نقد / کشف / درک / حکمت / خلاقیت / پژوهش)					
ایمان و باور (پذیرش / تعبد / التزام قلبی)					
علم (کسب معرفت شناخت / بصیرت / آگاهی)					
عمل (کار / تلاش / اطاعت / عبادت / مجاهدت / کارآفرینی / مهارت و...)					
اخلاق (تزکیه / عاطفه / ملکات نفسانی)					

۳. محتوای آموزشی و پرورشی

محتوای برنامه‌ی درسی و تربیتی در بین عناصر و مؤلفه‌های نظام آموزشی از جایگاه و اهمیت خاصی برخوردار است. از طریق محتواست که نظام آموزش و پرورش به‌طور مستقیم با هویت متربیان مرتبط می‌شود و آثار مورد نظر را در اندیشه‌ها، باورها، دانش، توانایی و رفتار و اخلاق و شخصیت آنان برجا می‌گذارد.

لذا با رعایت اصول هشت‌گانه‌ی عام حاکم بر برنامه‌ی درسی ملی، از جمله اصل دین‌محوری، تقویت هویت ملی، جامعیت و... (بند ۱/۹ سند) و اصول مورد تأکید در انتخاب و سازماندهی محتوا براساس مبانی سند برنامه‌ی درسی ملی از جمله اصل درونی‌سازی، ارتباط چندوجهی و یادگیری یک‌پارچه و... (بند ۳/۳ سند)، رئوس محتوای سطوح مختلف تحصیلی مشخص و برنامه‌ریزی می‌گردد. با توجه به آن‌چه شرح داده شد، هرچه مقدار ارتباط میان حوزه‌های یادگیری در برنامه‌ی درسی و نیز فعالیت‌های خارج از کلاس بیشتر باشد، یادگیری متربیان عمیق‌تر خواهد بود. ارتقای کیفیت در آموزش و پرورش به‌صورت تصادفی اتفاق نمی‌افتد بلکه امری از پیش‌برنامه‌ریزی‌شده و فکورانه است که بخش مهمی از آن در گرو انسجام برنامه‌ی درسی است.

بستر اصلی تحقق اهداف کلی یک برنامه‌ی درسی حول محصول و نتایج آموزشی مرتبط با سه محور محتوای برنامه‌ی درسی است که با توجه به نیازها، توانایی‌ها و علائق تربیتی و همین‌طور انتظارات جامعه، انتخاب و سازماندهی شده است، به‌طوری‌که تمام متربیان باید به

آن‌ها دست یابند. نمایه‌ی شماره‌ی ۳ این مهم را به شرح زیر نشان می‌دهد:

۳/۱- همه‌ی متربیان، صرف نظر از نوع گرایش و برنامه‌ای که در حال تحصیل هستند، باید صلاحیت‌های پایه و مشترک اساسی معینی را در زندگی دارا باشند. ۳/۲- متربیان باید صلاحیت‌های متمرکز بر حوزه‌های یادگیری تخصصی خود را، که شامل مفاهیم، اصطلاحات، حقایق، مهارت‌های حوزه‌ی انتخابی است (کارکرد اولیه)، در زندگی دارا باشند.

۳/۳- همه‌ی متربیان باید صلاحیت‌های متمرکز بر گرایش و دوره‌ی تحصیلی را، که به‌صورت مشترک در بین حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه و به‌ویژه حوزه‌های نزدیک به هم مد نظر است، دارا باشند. برای مثال، متربیان گرایش فنی‌وحرفه‌ای (حوزه‌ی یادگیری خاص: کار و فناوری)، صلاحیت‌های بین حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه به‌ویژه ریاضیات، تفکر و حکمت، فرهنگ و هنر، علوم تجربی و مهارت‌های زندگی را، که هر کدام دارای صلاحیت‌های مشترک هستند (کارکرد ثانویه)، در زندگی دارا باشد.

بدیهی است برای حصول اطمینان از این‌که تمام متربیان به سطح تسلط در هریک از بخش‌ها و قلمروهای فوق‌الذکر می‌رسند، با توجه به تدوین یک برنامه‌ی جامع که محتوای آن درهم‌تنیده و راهبردها و محیط یاددهی و یادگیری متناسب با آن طراحی گردیده است، باید صلاحیت‌های یاد شده به‌صورت کمی و کیفی قابل ارزش‌یابی باشد، به‌طوری‌که بعد از فراغت از تحصیل مربی مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرد.

نمایه‌ی ۳. سازماندهی درهم‌تنیده‌ی محتوای برنامه‌های درسی و تربیتی

۳/۱. صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک

آن دسته از یادگیری‌هایی‌اند که همه‌ی دانش‌آموختگان (فارغ‌التحصیلان) آموزش و پرورش بتوانند به حد قابل قبولی از آن‌ها دست یابند، لذا در محتوای همه‌ی حوزه‌های یادگیری انتخاب، سازماندهی و حضور دارند و بین آن‌ها پیوند برقرار می‌کنند و در همه‌ی عناصر برنامه، به‌ویژه

راهبردهای یاددهی و یادگیری و ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی، نمود و بروز دارند. چگونگی تحقق آن‌ها در مراحل گذر و دوره‌ها و پایه‌ها براساس عناصر پنج‌گانه‌ی الگوی هدف‌گذاری مطابق نمایه‌ی شماره‌ی ۴ به‌روشنی مشخص می‌شود.

نمایه‌ی ۴. نسبت پوشش‌دهی عناوین صلاحیت‌ها و یادگیری‌های مشترک برنامه‌ی درسی ملی به تفکیک حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه متناسب با دوره‌ی دوم متوسطه‌ی فنی‌وحرفه‌ای و کار دانش و پایه‌های آن

عناصر اهداف	حوزه‌های یادگیری								
	تفکر و حکمت	قرآن و معارف اسلامی	زبان و ادبیات فارسی	فرهنگ و هنر	سلامت و تربیت بدنی	کار و فناوری	علوم انسانی و مطالعات اجتماعی	ریاضیات	علوم تجربی
۱. تفکر و تعقل	۱/۱. تخیل، ۱/۲. حل مسئله، ۱/۳. تفکر انتقادی، ۱/۴. ابداع و خلق، ۱/۵. تفکر سیستمی، ۱/۶. پرسش‌گری، ۱/۷. کاوش‌گری، ۱/۸. هدایت مشاهدات، ۱/۹. تحلیل، ۱/۱۰. قضاوت براساس شواهد، ۱/۱۱. تصمیم‌گیری، ۱/۱۲. قضاوت براساس نظام معیار (تعقل)، ۱/۱۳. تأمل در خود، ۱/۱۴. خودارزش‌یابی								
۲. ایمان و باور	۲/۱. نگرش توحیدی، ۲/۲. کرامت و قدرت اراده و انتخاب انسان، ۲/۳. ارزشمندی تفکر و تعقل، ۲/۴. ارزشمندی مخلوقات، ۲/۵. هدفمندی خلقت، ۲/۶. ارزشمندی علم و علم‌جویی، ۲/۷. ارزشمندی نهاد خانواده، ۲/۸. وطن‌دوستی								
۳. علم	۳/۱. کشف جهان به عنوان فعل خداوند، ۳/۲. خودآگاهی، ۳/۳. فرهنگ و هویت								
۴. کار و عمل و مجاهدت	۴/۱. یادگیری مستمر، ۴/۲. خودمدیریتی، ۴/۳. مشارکت، ۴/۴. همیاری، ۴/۵. مهارت کار با دیگران، ۴/۶. مهارت‌های ارتباطی، ۴/۷. مهارت رهبری، ۴/۸. مطالعه و پژوهش، ۴/۹. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، ۴/۱۰. تولید محصول								
۵. اخلاق و آداب	۵/۱. حفظ و پالایش انگیزه‌ها (نیت)، ۵/۲. خودپایی و خودپایایی، ۵/۳. اعتماد به نفس، ۵/۴. مسئولیت‌پذیری، ۵/۵. انعطاف، ۵/۶. اخلاق حرفه‌ای، ۵/۷. پشتکار، ۵/۸. نظم و قانون‌مداری، ۵/۹. صدق، ۵/۱۰. صبر، ۵/۱۱. عدالت‌خواهی و حق‌طلبی، ۵/۱۲. حسن خلق، ۵/۱۳. احسان و رأفت								

۳/۲. حوزه‌های یادگیری

حوزه‌های یادگیری، بستر اصلی تحقق اهداف برنامه‌ی درسی ملی‌اند. هریک از حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه‌ی گسترده و محدوده‌ی محتوای اندیشه‌ای، اعتقادی، علمی، عملی و اخلاقی متربیان دبستان تا پایان دوره‌ی متوسطه را توصیف می‌کنند. به عبارت دیگر، این حوزه‌ها مفاهیم، اصطلاحات، حقایق، نظریات، مهارت‌ها، روش‌ها و فرایندهای اصلی خاص خود را که تحت عنوان کارکرد اولیه نامبرده می‌شود در چارچوب بیانیه‌ها تبیین و مشخص می‌نماید. برای اطلاع بیشتر، به‌طور نمونه، نمایه‌ی شماره‌ی ۵ مربوط به ویژگی‌های حوزه‌ی یادگیری کار و فناوری برگرفته از بیانیه‌ی آن در سند برنامه‌ی درسی ملی (بند ۳/۶/۶) آمده است.

نمایه‌ی ۵. ویژگی‌های حوزه‌ی یادگیری کار و فناوری

نام و تعریف حوزه	این حوزه شامل کسب مهارت‌های عملی برای اداره‌ی امور زندگی و کسب شایستگی‌های مرتبط با فناوری و علوم وابسته، جهت آمادگی ورود به حرفه و شغل در بخش‌های مختلف اقتصادی و زندگی اجتماعی است.
ضرورت و کارکرد حوزه	– براساس آموزه‌های دینی ما کار و اشتغال، دارای ارزش تربیتی است. – با توجه به رشد سریع تغییرات فناوری در دنیای امروز و تبعات اجتماعی و اقتصادی آن و پیچیدگی‌های دنیای کار و لزوم آموزش مادام‌العمر، آموزش و فرصت‌هایی برابر برای همه، رسیدن به شاخص‌های توسعه، ضرورت دارد افراد کشور دانش، مهارت و نگرش اجتماعی و حرفه‌ای خود را افزایش دهند. – آموزش فناوری، کار و مهارت‌آموزی، باعث پیشرفت فردی، افزایش بهره‌وری، مشارکت در زندگی اجتماعی، کاهش فقر، افزایش درآمد و توسعه‌یافتگی خواهد شد.
قلمرو و ابعاد حوزه	قلمرو این حوزه شامل سه دسته شایستگی است: (۱) شایستگی‌های محوری دنیای کار؛ (۲) شایستگی‌های مورد نیاز نیروی کار حرفه و مشاغل گوناگون؛ (۳) شایستگی‌های مربوط به یادگیری مادام‌العمر فنی و حرفه‌ای. – شایستگی‌های محوری دنیای کار عبارت‌اند از: سواد، محاسبه، استفاده از فناوری، کار تیمی، ارتباط مؤثر، حل مسئله، تفکر انتقادی، تفکر خلاق، استدلال، تفکر سیستمی، ایمان، مسئولیت‌پذیری، سخت‌کوشی، مدیریت، برنامه‌ریزی و وجدان کاری، کارآفرینی، نوآوری و مهارت‌های شغلی، مهارت‌های شهروندی. – شایستگی‌های مورد نیاز حرفه و مشاغل عبارت‌اند از: توانایی به‌کارگیری فناوری اطلاعات و ارتباطات، توانایی به کار بردن ابزارهای پایه در بخش‌های خدمات، صنعت و کشاورزی، رعایت بهداشت و ایمنی فردی و محیطی محیط کار، شناخت حوزه‌های متنوع شغلی و حرفه‌ای و هدایت شغلی.
جهت‌گیری کلی سازماندهی محتوا و آموزش	– سه دسته شایستگی‌های این حوزه در دوره‌ی آموزش عمومی به‌صورت عینی، تجربی و درهم‌تنیده با دیگر حوزه‌های یادگیری و از طریق کسب تجربه در محیط‌های یادگیری واقعی و متنوع کسب خواهد شد. – در تدوین فعالیت‌های یادگیری کلیه‌ی سطوح دیدگاه فناورانه حاکم خواهد بود. در دوره‌ی ابتدایی مهارت‌های کار به‌صورت تلفیقی، در دوره‌ی اول متوسطه به‌صورت کار، در قالب پروژه‌هایی براساس نیازها، استعدادها، علایق و موقعیت‌های محلی تعریف و اجرا می‌شود. فناوری اطلاعات علاوه بر تلفیق با سایر حوزه‌ها مستقل نیز ارائه می‌شود. – در شاخه‌ی نظری هر متری در پایان دوره‌ی متوسطه، در یکی از فعالیت‌های فنی و حرفه‌ای ساده مهارت کافی به‌دست آورد. – در شاخه‌ی فنی و حرفه‌ای طراحی برنامه‌ها به گونه‌ای است که متربیان بتوانند بلافاصله پس از پایان دوره‌ی کاردانی و ارد دنیای کار شوند. – در شاخه‌ی کاردانش طراحی برنامه‌ها به گونه‌ای است که متربیان بتوانند بلافاصله پس از پایان متوسطه وارد دنیای کار شوند.
نسبت حوزه‌ی یادگیری با یادگیری‌های مشترک و ارتباط با سایر حوزه‌ها	چون آموزش‌های کار و فن‌آوری ماهیتی چندرشته‌ای دارند؛ لذا با سایر حوزه‌های یادگیری ارتباط مستقیمی برقرار می‌کنند. این آموزش‌ها باید بتواند به تحقق صلاحیت‌های مشترک کمک کنند و خود با یادگیری‌های مبتنی بر سایر عناصر اهداف کلی مرتبط باشد.

بدیهی است حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه با یکدیگر ارتباط دارند و عناوین درسی در دوره‌ها و پایه‌ها لزوماً معادل عناوین حوزه‌ها نخواهند بود. در این مرحله برنامه‌ریزان درسی، ضمن تحلیل بیانیه‌های یادگیری و استفاده از مبانی و یافته‌های معتبر پژوهشی حوزه‌ی مربوطه و نیازها، انتظارات، علایق و توانایی‌های احصا

شده‌ی فردی و اجتماعی متربیان و افراد جامعه، ؟؟؟. نمایه‌ی شماره‌ی ۶ رؤس بخش‌های مختلف وسعت محتوایی و توالی آن‌ها در پایه‌های تحصیلی دوره‌ی دوم متوسطه‌ی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش را با توجه به عناصر پنجگانه و عرصه‌های چهارگانه‌ی اهداف برنامه طراحی و تکمیل می‌نماید.

نمایه‌ی ۶. رؤس محتوایی پایه‌های تحصیلی دوره‌ی دوم متوسطه‌ی فنی‌وحرفه‌ای و کاردانش

پایه‌ی تحصیلی	اول	دوم	سوم
عناصر اهداف			
۱. تفکر و تعقل			
۲. ایمان و باور			
۳. علم			
۴. کار و عمل و مجاهدت			
۵. اخلاق و آداب			

۳/۳. سازمان محتوا

در این قسمت نوع چینش، ساختار و سازماندهی محتوای برنامه‌های درسی حوزه‌های یادگیری باید فرصت کسب تجربیات جدید وحدت یافته و یک‌پارچه داخل و خارج از مدرسه را متناسب با زمان آموزش و تربیت مدرسه، که موقعیت تربی را در زندگی نسبت به موقعیت قبلی بهبود و به سوی رشد و تعالی هویت توسعه می‌دهد، فراهم سازد. تجربیات تدارک دیده شده باید به گونه‌ای باشد که متربیان را برای ارتباطات چهارگانه با خود، خدا، خلق و خلقت حول محور ارتباط با خدا، و حتی الامکان در اشکال مختلف تفکر و تعقل، ایمان و باور، علم، کار، عمل، تلاش و اخلاق به‌صورت یک‌پارچه رشد می‌دهد. مفاهیم، اصطلاحات، حقایق، نظریات، مهارت‌ها، روش‌ها و فرایندهای بین حوزه‌های یادگیری (منبع محتوا)

در دروس به‌عنوان حامل محتوا قابل طرح‌اند. از این‌رو حوزه‌های یادگیری، علاوه بر پوشش‌دهی به یادگیری مشترک و خاص در کارکرد اولیه‌ی خود، از طریق ارتباط افقی با یکدیگر، به‌عنوان کارکرد ثانویه به تقویت، عمیق و یک‌پارچگی یادگیری کمک می‌کنند. با استفاده از نمایه‌ی شماره‌ی ۷ نسبت تقریبی سهم محتوای عناوین دروس را، که حامل محتوای حوزه‌های یادگیری است، می‌توان نشان داد. یادآوری می‌شود از آن جایی که در وضع مطلوب هنوز عناوین دروس دوره‌ی دوم متوسطه‌ی فنی‌وحرفه‌ایو کاردانش مشخص نشده‌اند، از عناوین حوزه‌های یادگیری یازده‌گانه به‌صورت فرصتی استفاده شده است (موارد علامت (*)) زده شده در جدول برای آشنایی و نمونه مشخص شده است).

نمایه ۷. نسبت تقریبی سهم محتوای عناوین فرضی دروس (به عنوان حامل) از حوزه‌های یادگیری برنامه‌ی درسی ملی

عناوین فرضی دروس (حامل‌ها)	حوزه‌های یادگیری (محتوا)									
	تفکر و حکمت	قرآن و معارف اسلامی	زبان و ادبیات فارسی	فرهنگ و هنر	کار و فناوری (حرفه‌وفن، فناوری اطلاعات و ارتباطات)	سلامت و تربیت‌بدنی	علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (تاریخ، جغرافیا، علوم اجتماعی، اقتصاد، روان‌شناسی)	ریاضی	علوم تجربی	زبان‌های خارجی
تفکر و حکمت	۱۰۰٪	***	*	*	***	**	***	*	**	***
قرآن و معارف اسلامی		۱۰۰٪			**					
زبان و ادبیات فارسی	**	*	۱۰۰٪	**	*	*	***	*	**	***
فرهنگ و هنر				۱۰۰٪	***					
کار و فناوری					۱۰۰٪					
سلامت و تربیت‌بدنی					*	۱۰۰٪				
علوم انسانی و مطالعات اجتماعی					**		۱۰۰٪			
ریاضی					**			۱۰۰٪		
علوم تجربی					***				۱۰۰٪	
زبان‌های خارجی					*					۱۰۰٪
آداب و مهارت‌های زندگی					*					۱۰۰٪

* می‌تواند در حد مقدور لحاظ شود. (۵ تا ۱۰ درصد) ** در حد متوسط لحاظ شود. (۱۰ تا ۲۰ درصد)

*** در حد قابل قبولی لحاظ شود. (۲۰ تا ۳۰ درصد)

۴. ملاحظات در اشاعه و اجرای برنامه

و رسانه‌ها و بسته‌ی آموزشی و طراحی و بهره‌گیری از محیط‌های یادگیری در اشاعه و اجرای برنامه رعایت نمایند، مطرح می‌گردد.

در این قسمت با توجه به رویکرد، اصول و اهداف برنامه‌ی درسی ملی و ماهیت برنامه و عناوین دروس، ملاحظات که باید مؤلفان، معلمان، مجریان و تولیدکنندگان در راهبردهای یاددهی و یادگیری، ارزش‌یابی، تولید مواد